

Podejmowanie decyzji: teoria i badania

WOJCIECH GASPARSKI

*Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości
i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Warszawa*

Klemensa Szaniawskiego teoria decyzji w zarysie

1. Związek prakseologii z teorią decyzji łączy się nierozdzielnie z nazwiskiem i osobą profesora Klemensa Szaniawskiego, który w Zakładzie Prakseologii PAN zainicjował i przez wiele lat prowadził Seminarium Teorii Decyzji. Związki obu dyscyplin zarysowaliśmy we wspólnym referacie, do napisania którego przyczyniło się zaproszenie jakie w początkach roku 1975 otrzymałem od organizatorów piątej konferencji poświęconej badaniom dotyczącym prawdopodobieństwa subiektywnego, użyteczności i teorii decyzji (The Fifth Research Conference on Subjective Probability, Utility and Decision Theory); konferencja ta miała się odbyć w Darmstadcie, w dniach 1–4 września 1975 r. Uważając, że to właśnie Klemens Szaniawski powinien być autorem proponowanego referatu, poinformowałem go o zaproszeniu sugerując podjęcie się zadania wskazanego przez organizatorów. Profesor nie zgodził się na to, by samemu przygotować referat przystał natomiast na wspólne jego opracowanie. Tak powstał pierwszy i – jeśli się nie mylę – jedyny, jak na razie, artykuł o prakseologii i teorii decyzji¹ oraz bodajże jedyny współautorski artykuł Klemensa Szaniawskiego.

¹ Gasparski, W., Szaniawski, K., 1977, *Praxiology and Decision Theory*, w: H. Jungermann, G. de Zeeuw, red., *Decision Making and Change in Human Affairs*, D. Reidel Publishing

Wspólne pisanie referatu z profesorem Klemensem Szaniawskim traktowałem jako szczególne wyróżnienie. Pragnę niniejszym referatem splacić dług uczonemu, memu sąsiadowi z Sadów Żoliborskich. Niech mi wolno będzie dodać, że nasz artykuł cieszył się zainteresowaniem osób z wielu krajów, którzy zwracali się o jego nadbitki przez dłuższy czas po jego opublikowaniu do obu współautorów; poczty elektronicznej jeszcze wówczas nie znano.

2. Gdy przystąpiliśmy do pisania zamówionego referatu tym, co zaskoczyło zarówno Klemensa Szaniawskiego, jak i mnie, było to, że w dziełach prakseologicznych Tadeusza Kotarbińskiego słowo: „decyzja” nie występuje. A przecież – jak pisaliśmy:

Zarówno prakseologia, jak teoria decyzji analizują zjawiska tego samego niemal rodzaju. Co więcej, ich punkty widzenia są bardzo sobie bliskie, czasem wręcz identyczne; obie te dyscypliny zajmują się ocenianiem ludzkich działań zmierzających do osiągnięcia celu, a czynią to według takich kryteriów, jak na przykład skuteczność ze względu na cel i ekonomiczność ze względu na stosowane środki. Jednakże dyscypliny te powstały i rozwijały się niezależnie od siebie. Nawet obecnie kontakty między nimi nie są liczne, co powoduje, że różnią się one istotnie pod względem rodzaju pytań, jakie zadają, metod, które stosują, oraz – w szczególności – ich aparatu pojęciowego [Gasparski & Szaniawski 1992].

Na związki prakseologii i teorii decyzji wskazał polski ekonomista Oskar Lange oraz badacz francuski Arnold Kaufmann, autor książki *The Science of Decision Making: An Introduction to Praxiology* [London 1968]. Fragmenty pracy Kaufmanna zostały przypomniane w książce poświęconej genezie prakseologii [Alexandre & Gasparski 2000, 183–197].

Oto jak przedstawia się porównanie prakseologii i teorii decyzji jakie przedstawiliśmy z profesorem Szaniawskim w referacie na darmsztadzką konferencję, *Tablica 1*.

Company, Dordrecht, Holland, s. 491–506. Polski przekład: Prakseologia a teoria decyzji, *Prakseologia*, 1992, n. 3–4 (116–117), s. 19–33 (tłum. W. Gasparski); tenże przekład opublikowany został także w: Szaniawski, K., 1994, *O nauce, rozumowaniu i wartościach: Pisma wybrane*, PWN, Warszawa 1994, s. 77–87.

Tablica 1

Cecha	Prakseologia	Teoria decyzji
geneza	wywodzi się z filozofii	wywodzi się z potrzeb praktycznych (badania operacyjne, programowanie, optymalizacja)
zainteresowanie (przedmiot badań)	celowe działania człowieka w całej ogólności	pewne klasy działań („decyzja” = „wybór sposobu zachowania”)
kwestia optymalności	nie występuje	poszukiwanie algorytmu optymalności
metoda	analiza pojęć podstawowych w języku filozofii, głównie pozytywizmu logicznego	założenia wyrażane matematycznie
podejście	analiza dostosowania zachowania do celu bez zakładania żadnych ograniczeń dotyczących pomysłowości sprawcy	zamknięte, dobrze zdefiniowane zbiory wyborów

3. Przedwcześnie zmarły Klemens Szaniawski nie zdążył opublikować jednego zwartego dzieła poświęconego teorii decyzji pozostawił natomiast ważne artykuły stanowiące fragmenty tego dzieła. Uważna lektura tych artykułów pozwala na wskazanie elementów teorii decyzji, takiej jaką kształtował profesor Szaniawski. Już sam zbiór zagadnień poruszonych w artykułach świadczy o tym, na co Klemens Szaniawski zwracał uwagę i czym w obrębie uprawianej przezeń teorii decyzji szczególnie się zajmował, tj. jakie zagadnienia uważał za istotne i ważne.

W jednym z artykułów pisze Szaniawski: „Zadaniem, jakie sobie stawiam, jest naszkicowanie aparatury pojęciowej oraz charakterystyka głównych problemów. Sformułowane [...] twierdzenia należy więc traktować jako fragmenty większej całości [...]” [Szaniawski 1994, 254]. Deklarację tę, aczkolwiek zamieszczoną w jednym tylko artykule i odnoszoną przez jej autora do treści w tym artykule zawartych, można z dużym prawdopodobieństwem traktować *pars pro toto* jako deklarację zamysłu, z jakim nosił się Klemens Szaniawski, tj. napisania własnego *magnum opus* teorii decyzji.

Szaniawski przede wszystkim pragnął wyraźnie usytuować teorię decyzji w kontekście innych dyscyplin zajmujących się działaniem człowieka. Oprócz wspomnianego artykułu o podobieństwach i różnicach teorii decyzji i prakseologii, kontekstowi temu poświęcił artykuły: „Filozofia podejmowania decyzji”, „Granice logiki decyzji”, „Logika rachunku ekonomicznego”, „Teoria decyzji a etyka” oraz „Teoria decyzji a dyrektywy socjotechniczne”, a także w pewnym stopniu artykuł „Informacja a decyzja” podejmujący wątki naukowe. Artykuł ten sytuuje się niejako na pograniczu problematyki metateoriodecyzyjnej i problematyki teoriodecyzyjnej *par excellence*. Tym drugim zagadnieniom poświęcone są następujące artykuły: „Prognoza a podejmowanie decyzji”, „Kryteria podejmowania decyzji” oraz „Kilka uwag o kryterium racjonalnego podejmowania decyzji”. Od tych artykułów² rozpoczniemy prezentację Szaniawskiego teorii decyzji.

4. Klemens Szaniawski sformułował trzy następujące kwestie związane ze stwierdzeniem, że „nauka dostarcza informacji, które pozwalają na lepsze podejmowanie decyzji” [Szaniawski 1994, 353]. Kwestia pierwsza to pytanie o to, czym jest informacja powstała w wyniku badań naukowych. Kwestia druga dotyczy sposobu wykorzystywania informacji przy podejmowaniu decyzji. Trzecia kwestia to cenność (wartość) informacji ze względu na problem rozstrzygany decyzyjnie.

Szaniawski kwestionuje użyteczność Shannonowskiej definicji informacji do rozstrzygnięcia kwestii pierwszej, bowiem ilość informacji zarówno wówczas, gdy dowiadujemy się o stojącej na biurku popielniczce, jak i o zawodności samolotu, którym mamy polecieć (przykłady podał Szaniawski) jest taka sama pod warunkiem identyczności rozkładów prawdopodobieństwa. A przecież praktyczna wartość obu informacji nie jest taka sama i nie jest funkcją ilości informacji.

Pojęciem podstawowym jest *problem decyzji* definiowany przez Szaniawskiego jako trójka $\langle A, S, u \rangle$, gdzie $A = \{a_1, a_2, \dots, a_m\}$ to skończony zbiór możliwych do podjęcia działań; $S = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$ to skończony zbiór możliwych stanów rzeczy, od których zależą skutki działań; u to funkcja wartościująca skutki, nazywana użytecznością. Problem ten wprawdzie przypomina grę dwuosobową o sumie zerowej, nie jest jednak grą, ponieważ brak w nim drugiego partnera; okoliczności zewnętrzne, np. przyroda, nie są ak-

² Artykuły Klemensa Szaniawskiego przywołane w tym referacie pochodzą ze zbioru jego prac: Szaniawski, K., 1994, *O nauce, rozumowaniu i wartościach*, PWN, Warszawa.

tywnymi partnerami decydenta, jak nazywa się jedyny podmiot podejmujący decyzje, nie mogą być więc traktowane jako gracz. Gra z naturą podobnie jak squash nie jest grą w sensie rzetelnym, lecz postępowaniem gropodobnym jedynie.

Rozwiązaniem tak określonego problemu decyzji jest uporządkowanie zbioru działań A od lepszego do najgorszego wedle *kryterium podejmowania decyzji* będącego ogólnym przepisem rozwiązywania wszelkich problemów decyzyjnych. Ponieważ decydent nie dysponuje wiedzą o skutkach działań przeto informacja dotycząca zbioru S , o jaką chodzi, powinna przyczynić się do zmniejszenia niewiedzy. Informacja przeto, według Szaniawskiego, jest „rozstrzygnięciem pytania na temat zbioru S ”, zaś „rozstrzygnięcie pytania” to „fakt uzyskania na nie odpowiedzi” [op. cit., 256]. Rozstrzygnięcia dostarczają odpowiedzi na pytanie, zatem pytanie równoznaczne jest ze zbiorem wszystkich możliwych odpowiedzi na nie. Jakie więc zadawać pytania?

Dwa są rodzaje informacji uzyskiwane w odpowiedzi na pytania: informacja bezpośrednia (liczba odpowiedzi na dane pytanie w próbie losowej) i informacja pośrednia (liczba odpowiedzi na dane pytanie w populacji, z której pochodzi próba losowa), odpowiednie pytania są pytaniami bezpośrednimi i pośrednimi. Pytania bezpośrednie, bo takim zajmuje się Szaniawski w omawianym artykule, są dwojakiego rodzaju: *pytania kategoryczne* dotyczące zbioru S oraz pytania probabilistyczne dotyczące tego zbioru. Te pierwsze to rodziny $\{S_k\}$ zbiorów S_k ($k = 1, 2, \dots$) sumujące się do S . Te drugie to rodziny $\{Q\}$ zbiorów Q o możliwych rozkładach prawdopodobieństwa P . Odpowiedź na pierwsze pytanie jest prawdziwa, gdy s należy do S_k ; pytanie kategoryczne jest *dokładne* wówczas, gdy każdy S_k zawiera jeden element. Powtarzalność stanów s realizowana z dającymi się określić częstościami prowadzi do wskazania zachodzącego rozkładu przez pytanie drugiej odmiany. Jeśli informacja pochodzi ze źródła dostarczającego odpowiedzi prawdziwych, to są one niezawodne. Zawodność w praktyce wymaga znajomości prawdopodobieństw warunkowych odpowiedzi, dokładniej rozkładu prawdopodobieństwa na zbiorze E odpowiedzi na dane pytanie. Informacja łącznie kategoryczna, dokładna oraz pochodząca z niezawodnego źródła to informacja *doskonała*.

Reguła, która przyporządkowuje elementom zbioru E działanie ze zbioru A , to *sposób wykorzystania informacji* będący *funkcją decyzji*. Kryteria decyzyjne dają możliwość porównywania funkcji decyzji z działaniami. Najwyż-

szy koszt informacji, przy którym funkcja decyzji jest niegorsza od któregoś z działań (w sensie kryterium) jest wartością decyzji ze względu na to kryterium. Rozważanie tego zagadnienia prowadzi Szaniawskiego do naszkicowania, jak skromnie określa, pragmatycznego sposobu wartościowania informacji różnego od aspektów informacji wcześniej przedstawianych w literaturze, tj. statystycznego Shannona i semantycznego Carnapa i innych.

Wartość informacji jest tu odniesiona do problemu decyzji. Wszelkie więc trudności związane z praktycznym stosowaniem teorii decyzji przenoszą się na proponowane wartościowanie informacji. [...] Pewną wadą proponowanego tu pojęcia wartości informacji jest jego niejednorodność. Mam na myśli relatywizację tego pojęcia do kryterium podejmowania decyzji. Nie istnieje, jak wiadomo, kryterium bezspornie najlepsze. Sądzę, że ta cecha wartości informacji jest nieunikniona. Wszelkie rozwiązanie problemu decyzji musi mieć w jakiejś mierze arbitralny charakter, a to z uwagi na niekompletność wiedzy decydenta. Arbitralność ta przenosi się na wartościowanie informacji [op. cit., 266].

5. Zagadnienie problemu decyzji – jako pary uporządkowanej $W = \langle A, f \rangle$, gdzie A to, jak pamiętamy, zbiór działań, zaś $f(a)$ to funkcja przyporządkowująca liczby naturalne interpretowane jako „użyteczności” skutków działań elementom zbioru $a \in A$ – rozwinął Klemens Szaniawski w kolejnej pracy poświęconej kryteriom podejmowania decyzji [Szaniawski, 1994, 286–304].

Zakładając, że zbiór stanów i liczba działań są skończone (przypadki finitystyczne), problem decyzji jest trójką $U = \langle A, S, u \rangle$, gdzie u jest funkcją od działania i stanu rzeczy, czyli określoną na iloczynie kartezjańskim $A \times S$. U jest macierzą liczb rzeczywistych stopnia $(m \times n)$. Tak więc problem decyzji to $U = ||u_{ij}||$, gdzie $i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n$. U jest szczególnym przypadkiem W [op. cit. 288–289].

W odniesieniu do tak ujętego formalnie problemu decyzji Szaniawski przedstawił najczęściej wskazywane kryteria. Jest to przede wszystkim kryterium maksymalizacji przeciętnej użyteczności znane pod dwiema angielskimi nazwami: *Maximization of Expected Utility* (MEU) oraz *Subjective Expected Utility* (SEU). Kryterium to korzysta z tzw. prawdopodobieństwa subiektywnego, tj. uprzedniego oszacowania przez decydenta szans zajścia stanów rzeczy, czyli rozkładów $p = \langle p_1, p_2, \dots, p_n \rangle$ owego prawdopodobieństwa (p_j jest prawdopodobieństwem zajścia stanu s_j) na zbiorze S . Wedle te-

go kryterium działanie a_i maksymalizuje użyteczność (jest optymalne), gdy:

$$\sum_j u_{ij} p_j \geq \sum_j u_{ij} p_j \text{ dla wszystkich } i$$

Jest to postać szczególna kryterium MEU uogólnionego przez Jeffreya, który uwzględnił to, iż ocena szans przez decydenta zależy od tego co ów decydyent czynił wcześniej.

Dalsze kryteria przedstawione przez Szaniawskiego to kryteria podejmowania decyzji w warunkach niepewności. Jest to więc kryterium znane pod nazwą *maximin*, wedle którego należy maksymalizować minimalną użyteczność skutku danego działania. Dalej jest to *kryterium Hurwicza* zalecające maksymalizację sumy ważonej użyteczności najmniejszej i największej; decydyent kieruje się przy tym dowolnie wybraną liczbą (wagą) α z przedziału $[0,1]$. Kolejnym kryterium jest *kryterium Laplace'a* wskazujące maksymalizację średniej arytmetycznej użyteczności. Interesującym kryterium jest *kryterium β* postulujące maksymalizację sumy ważonej ($0 < \beta < 1$ jest wagą) użyteczności najmniejszej spośród tych, jakie związane są z danym działaniem oraz ich wartości średniej. Wreszcie *kryterium Savage'a* sugerujące, iż należy dążyć do minimalizacji straty będącej różnicą między największą użytecznością przy stanie s_j , a użytecznością, jaką uzyska się, podejmując działanie a_i .

Powyższe kryteria poddał Szaniawski analizie, formułując pojęcie *zdominowania*, przez które rozumiał co następuje [op. cit., 299]:

- Działanie a_j jest słabo zdominowane (lub po prostu zdominowane) przez działanie a_i zawsze i tylko wtedy, gdy przy każdym stanie rzeczy a_i przynosi co najmniej taką samą użyteczność jak a_j .
- Działanie a_j jest mocno zdominowane przez działanie a_i zawsze i tylko, gdy jest przezeń słabo zdominowane i gdy ponadto przy pewnym stanie rzeczy a_i przynosi większą użyteczność niż a_j .

Pojęcia te posłużyły Szaniawskiemu do sformułowania dwu twierdzeń oraz jednej uwagi [op. cit., 300]:

• (T1) Działanie słabo zdominowane jest dla decydenta co najwyżej tak dobre, jak działanie, które je dominuje.

• (T2) Działanie zdominowane mocno przez jakieś inne działanie nie jest optymalne.

• (U1) Zbiór działań optymalnych ze względu na kryteria (z wyjątkiem kryterium Savage'a) nie ulega zmianie, jeżeli w którymkolwiek wierszu macierzy użyteczności dokonamy permutacji elementów, pod warunkiem, że permutacja ta nie spowoduje, że któreś z działań zostanie zdominowane w sensie mocnym.

Szaniawski zauważa, że jedynie kryterium Savage'a uwzględnia wpływ stanu rzeczy, wskazując stratę. Szaniawski uznaje za pożądane uwzględnienie użyteczności średniej oraz uważa za bardziej naturalne kryteria parametryczne w odróżnieniu od kryteriów absolutnych. Ponadto Klemens Szaniawski sformułował trzynaście postulatów racjonalności poddając je drobiazgowej dyskusji.

6. Zagadnienie kryterium w związku z problemem decyzji w warunkach niepewności zostało pogłębione w innym artykule, w którym Klemens Szaniawski przedstawił argumenty na rzecz kryterium β . Pointując artykuł tak oto: „Wybrałem pewien zbiór postulatów (nie bez uzasadnienia, jak sądzę) i zaproponowałem kryterium, które je spełnia. Jest oczywiste, że z jakiegoś innego punktu widzenia zarówno ów zbiór aksjomatów, jaki przyjęte kryterium można uznać za niezadowolające” [Szaniawski 1994, 187]. Czytelnik pragnący zająć stanowisko w tej sprawie zechce sięgnąć do tekstu źródłowego, napisanego w sposób tak oszczędny, że jego rekapitulacja musiałaby być przepisaniem artykułu Szaniawskiego *in extenso*.

7. Przejdźmy teraz, czy raczej powróćmy do zaprezentowania stanowiska Szaniawskiego w sprawach kontekstu teorii decyzji, to jest związków i różnic tej teorii oraz innych dyscyplin. Zaczniemy od filozofii.

W artykule „Filozofia podejmowania decyzji” [Szaniawski 1994, 431–444] Szaniawski rozważa dwa zagadnienia:

- Co jest koncepcyjnie wspólne dla różnych konkurencyjnych teorii podejmowania decyzji (teorii *sensu stricte*), czyli czy i w jakim stopniu można uważać, że teorie te dotyczą tego samego przedmiotu, tj. teorii decyzji (teorii *sensu largo*) jako dyscypliny?
- Jak teoria decyzji wpłynęła na filozofię?

Na pytanie pierwsze Szaniawski odpowiada prezentując pojęcie decyzji w jej związku z wyborem, realizacją oraz – przede wszystkim – celem działania, co godzi się podkreślić ze względu na prakseologiczną wymowę tej konstatacji. Oto ona:

Pojęcie decyzji uwzględnia dwa elementy: wybór działania i postanowienie jego realizacji. Jest to najwęższa koncepcja. Cofając się o krok w procesie rekonstrukcji, możemy włączyć do pojęcia decyzji akt definiowania zbioru A , z którego dokonany ma być faktyczny wybór. Jeżeli tak uczynimy, to pojęcie decyzji stanie się zrelatywizowane do celu, gdyż właśnie cel specyficznie determinuje zbiór A . Zespół przekonań i wartościowań podmiotu działającego jest także istotny,

zarówno ze względu na definiowanie A, jak też na sam wybór. Jednakże przekonania i wartościowania oddziałują w sposób ogólny, gdyż nie zmieniają się z decyzji na decyzję. Natomiast cel pozostaje względem decyzji w relacji specyficznej. Stąd szersze rozumienie decyzji *explicite* uwzględnia jej związek z celem [*op. cit.*, 436].

Stawiając kropkę nad „i” dodajmy, że różne teorie (*sensu stricto*) decyzji dotyczą decyzji w całej gamie jej definicyjnego ujmowania: od koncepcji najwęższych do najszerszych, ale zawsze w sposób, przy którym jedne są podsystemami drugich, lub nadsystemami pierwszych. Zatem odpowiedź na pierwsze z dwu powyższych zagadnień jest pozytywna.

Co się tyczy odpowiedzi na zagadnienie drugie, to Szaniawski rozpatruje je w odniesieniu do trzech dyscyplin filozoficznych: etyki wraz z aksjologią ogólną, epistemologii i prakseologii. Jeśli chodzi o etykę, to rozważa on sześć następujących zastosowań teorii decyzji:

- problem numerycznej reprezentacji wartości
- wybór etycznie najlepszej alternatywy w obliczu niepewności
- formalna reprezentacja konfliktu wartości
- zagadnienie satysfakcjonującego etycznie wyboru społecznego
- symetria jako istotny składnik formalizacji pojęcia sprawiedliwości dystrybucyjnej
- zasada arbitrażu w sytuacji konfliktu częściowego

Przytaczając powyższą listę, ponownie odesłać zmuszeni jesteśmy zainteresowanego Czytelnika do źródła z tego samego powodu co poprzednio – skondensowanego omówienia kwestii w artykule, który rekapitulujemy.

Wpływ teorii decyzji na epistemologię dotyczy problemu indukcji. Otóż teoria decyzji skłoniła do tego, by posługiwać się wartościami zwanymi *użytecznościami epistemicznymi*, na podstawie których prowadzony jest proces prowadzący od uznania jednego zdania do uznania zdania drugiego. Szaniawski zwraca uwagę, że użyteczności epistemiczne są kompromisem między poszukiwaniem prawdy i poszukiwaniem informacji, a poszukiwanie to zależy od tego w jakim stopniu badacz jest skłonny do ryzyka. Nie jest to jedyny przykład teoriodecyzyjnego ujmowania zagadnienia indukcji. Dwa dalsze przykłady znajdzie zainteresowany czytelnik w pracy Klemensa Szaniawskiego.

Z zagadnień prakseologicznych Szaniawski w tym artykule zajmuje się kwestią racjonalności, konstatując za M. Blegvadem, że teoria decyzji odnosząc racjonalność do celu korzysta z pojęcia racjonalności formalnej nie zaś

racjonalności rzeczowej. Z zagadnieniem tym wiąże się sprawa granic, poza którymi racjonalność związana z teorią decyzji, czyli logika decyzji nie jest wykorzystywana. Dwie są okoliczności, które zdaniem Szaniawskiego granicę tę wyznaczają: praktyczna wygoda dochodząca do głosu w sytuacjach o niewielkim ryzyku, jakie spotykamy w codziennej praktyce oraz wówczas, gdy jak w prawie i medycynie decyzje zależne są od wyraźnie uznanych zdań [Szaniawski 1994, 459].

W odróżnieniu od powyższego teoria decyzji może być pośrednio użyteczna np. w socjotechnice. Oto bowiem może ona pobudzać wyobraźnię decydenta wskazując mu nie tylko skuteczne sposoby działania, ale także skutki uboczne skłaniając do „świadomego wartościowania wieloaspektowych stanów rzeczy” [Szaniawski 1994, 493].

Powróćmy do etyki oraz tego „co etyk może uzyskać dzięki aparaturze pojęciowej teorii decyzji” [Szaniawski 1994, 477 i nast.]. W cytowanym artykule Szaniawski zajmuje się indywidualnym podejmowaniem decyzji, zbiorowym podejmowaniem decyzji, sprawiedliwym podziałem oraz takimż arbitrażem.

Co się tyczy pierwszego zagadnienia to dobrze będzie przytoczyć słowa Klemensa Szaniawskiego, bo są one istotne ze względu na tu i ówdzie słyszane głosy o możliwości redukcji wartościowania etycznego. Oto co pisze teoretyk decyzji:

Wolno mianowicie sądzić, iż trudność decyzji etycznej pochodzi m. in. stąd, że porównawcza ocena konsekwencji czynów różnie na ogół wypada w świetle różnych norm postępowania, akceptowanych przez decydenta. Normy te wyznaczają więcej niż jedną skalę wartościowań i jest otwartym problemem, czy można je zredukować do jednego wymiaru. Taką właśnie sytuację ma się na myśli mówiąc o konflikcie wartości. W języku analitycznym daje się opisać poprzez przyporządkowanie każdej konsekwencji dwóch (lub więcej) liczb reprezentujących różne wartościowania. W ten sposób założenia modelu [decyzyjnego, przyp. W. G.] ulegają istotnej zmianie i proponowane rozwiązania nie dają się już zastosować [*op. cit.*, 480].

W odniesieniu do zagadnienia sprawiedliwego podziału Szaniawski zwraca uwagę, że prymitywnie rozumiane pojęcie „sprawiedliwego podziału” – np. „narzucając ludziom odpowiednio dobrane reguły gry oraz zakładając motywację rozumnie egoistyczną można ich skłonić do zachowań dających rezultat pożądany etycznie” [*op. cit.*, 483] – jest nieinteresujące dla etyka. Etycznie obiecujące może być twierdzenie, że nie dla każdego upo-

rządkowania preferencyjnego spełnione są równocześnie dwa postulaty „o prostej treści etycznej” [ibidem], tj. równość szans oraz optymalność w sensie Pareto. Zbliżone do powyższego, bo dotyczące podobnej kwestii jest zagadnienie sprawiedliwego arbitrażu. Oba zagadnienia wiążą się z kwestią ogólniejszą – sprawiedliwości dystrybtywnej.

Do tych, którzy rozczarowani mogą być sposobem ujmowania zagadnień na gruncie teorii decyzji Szaniawski apeluje by nie odrzucali oferty. Dlaczego?

Po pierwsze: za cenę prostoty zyskuje się tu możliwość udowodnienia twierdzeń, które nie są na pierwszy rzut oka oczywiste. Po drugie: lepsza aproksymacja rzeczywistości jest – być może – do uzyskania; badania tego typu prowadzi się przecież od niedawna. Po trzecie: wolno sądzić, że zaznajomienie się z aparaturą pojęciową teorii decyzji jest pouczające dla badaczy ludzkich zachowań, niezależnie nawet od możliwości praktycznego zastosowania tych pojęć. A etycy badają m. in. właśnie postępowanie ludzkie [Szaniawski 1994, 485].

Podobną konstatację sformułować można pod adresem wszelkich teoretyków działania, w tym prakseologów.

W wielu innych artykułach Szaniawskiego znajdzie zainteresowany czytelnik liczne nawiązania i do prakseologii i do etyki pośrednio odwołujące się do teorii decyzji. Najważniejszym z nich jest przesłanie płynące z rozważań poświęconych racjonalności. Szaniawski przypomina, „że racjonalność jest wartością, która stanowi integralny składnik europejskiej tradycji kulturowej. W racjonalności przekonani upatrywano godność człowieka. W racjonalności zachowań – jego szansę oparcia się żywiołom przyrody i społeczeństwa” [Szaniawski 1994, 530].

LITERATURA CYTOWANA

Gasparski, W., Szaniawski, K., 1977, Praxiology and Decision Theory, w: H. Jungermann, G. de Zeeuw, red., *Decision Making and Change in Human Affairs*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, Holland, s. 491–506. Polski przekład: Prakseologia a teoria decyzji, *Prakseologia*, 1992, n. 3–4 (116–117), s. 19–33 (tłum. W. Gasparski); tenże przekład opublikowany został także w: Szaniawski, K., 1994, *O nauce, rozumowaniu i wartościach: Pisma wybrane*.

Arnold Kaufmann, 1968. *The Science of Decision Making: An Introduction to Praxiology*, Weidenfeld and Nicolson Ltd., London.

Arnold Kaufmann, 2000, „The Science of Decision Making”, w: V. Alexandre & W. W., Gasparski, red., *The Roots of Praxiology: French Action Theory from Bourdieu and Espinas to Present Days*, Transaction Publishers, New Brunswick (USA)– London (UK), 2000, s. 183–197.

Klemens Szaniawski, 1994, *O nauce, rozumowaniu i wartościach*, PWN, Warszawa. W książce tej opublikowane zostały m. in. następujące artykuły: „Filozofia podejmowania decyzji”, „Granice logiki decyzji”, „Logika rachunku ekonomicznego”, „Teoria decyzji a etyka”, „Teoria decyzji a dyrektywy socjotechniczne”, „Informacja a decyzja”, „Prognoza a podejmowanie decyzji”, „Kryteria podejmowania decyzji”, „Kilka uwag o kryterium racjonalnego podejmowania decyzji”.

Wojciech Gasparski

*Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości
i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego*

THE KLEMENS SZANIAWSKI'S DECISION THEORY: AN OVERVIEW

S u m m a r y

Klemens Szaniawski, a Polish philosopher, was deeply involved, among other areas of inquiry, in decision theory and its relationships with human action theory known as praxiology. Elements of his decision-theoretical analysis are presented in the paper.

key words: decision, decision theory, information, rationality, praxiology